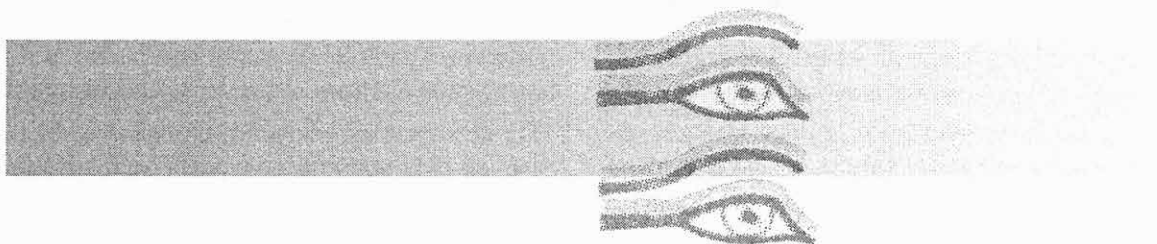

BENCSIK Andrea: Szervezeti versenyképesség és dolgozói elégedettség. In: Marketing Menedzsment, 37. évf. 2004. 5. sz. p. 4–12.

KONCZ Katalin: Karriermenedzsment. Budapest : Aula, 2004.

Könyvtári statisztika 2004. Budapest : Könyvtári Intézet, 2005.

ZALAINÉ KOVÁCS Éva: A könyvtár tevékenységének és szolgáltatásai minőségének értékelése az európai modell alapján. In: Könyvtári Figyelő, 46. évf. 2000. 3. sz. p. 385–391.

Kertész Gyula bibliográfia-elméleti munkássága

BÉNYEI Miklós

Ha majd egyszer megírják a hazai bibliográfia-elméleti tevékenység történetét (szeretnénk hinni, hogy egyszer tényleg megírják!), ebben az áttekintésben minden bizonnyal jókora terjedelmet kapnak majd az 1950-es évek végétől kibontakozó időszak fejleményei. Részben a nagy elődök teljesítményére támaszkodva, részben a külföldi eredményeket, tapasztalatokat figyelemmel kísérve, részben az aktuális itthoni feladatokra keresve a megoldást élénk és sokrétű, sokirányú gondolkodás indult meg a bibliográfia-elmélet tudományos kutatás, tágabban az információközvetítés folyamatában betöltött szerepéről, a teljesség és a válogatás örök életű problémájáról, a szerkesztés és a tételalkotás metodikai dilemmáiról és még sok más kérdésről. Publikációk

sokasága látott napvilágot, és ezzel egy időben igencsak megugrott a különféle témájú és műfajú bibliográfiai összeállítások száma.

A fellendülés aktív részese, emlékezetes alakja volt *Kertész Gyula* is, aki tanárként (sok száz mai könyvtáros nevelőjeként), könyvtárosként, szakíróként és bibliográfusként egyaránt sokat tett a magyarországi bibliográfiai kultúra fejlődéséért. Életművének, szellemi örökségének számbavétele, elemző, értékelő feltárása még előttünk álló feladat.

Talán azzal tehetjük meg az első, esetleg másikat is további kutatásra ösztönző lépést, ha munkásságának legismertebb szeletét próbáljuk meg felidézni, a szabott keretek között vázlatosan bemutatni.

Vázlatos élet- és pályakép

Nézzük először az életút szikár tényeit. Kertész Gyula 1935. április 12-én született egy kis bihari faluban, Magyarhomorogon. A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumában érettségizett 1953-ban, majd a Kossuth Lajos Tudományegyetemen 1957-ben szerzett magyar-orsz. szakos tanári oklevelet. Ez év őszén a frissen szervezett derecskei járási könyvtár vezetőjévé nevezték ki, ma már szinte hihetetlenül fiatalon, akkor azonban nem szokatlan módon. Három esztendő elteltével a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár módszertani csoportjába került. A szakmai ismereteket autodidaktaként (olvasmányaiából, munkatársaitól, előadásokon stb.) igyekezett elsajátítani. 1961-ben házasságot kötött, felesége a közismert kollegina, *Molnár Katalin*. Ekkor kezdte levelező tagozaton a tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtáros szakán, ahol 1965-ben végzett. Pár héttel később, 1965 szeptemberétől a Debreceni Tanítóképző Intézet népművelő-könyvtár szakának oktatója lett. Amikor 1977-ben a szakon a nappali tagozat megszűnt, Budapestre költözött, és az Állami Gorkij Könyvtár osztályvezetőjeként, később főosztályvezetőjeként dolgozott. Az utolsó állomás az Országos Széchényi Könyvtár, ahová 1985-ben hívták: a retrospektív nemzeti bibliográfiai osztály főmunkatársa, majd osztályvezetője volt; innen ment nyugdíjba 1998-ban. Voltaképpen formális aktus volt, hiszen továbbra is gyűjtötte az anyagot, szerkesztett, mutatózott, vagyis folytatta választott hivatását – fájdalmasan korán bekövetkezett haláláig. 2002. november 8-án hunyt el, éppen öt esztendeje. A hatvanas évek közepétől folyamatosan jelen volt a hazai szaksajtóban, számtalan recenziót írt (főleg bibliográfiákról), gyakran kérték fel lektornak. Többféle megbízatást is vállalt a szakmai közéletben: egyebek között az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács (OKDT) képzési és továbbképzési szakbizottsá-

gában (1968–1974 között), a Könyvtári Figyelő szerkesztőbizottságában (1968–1978), alapításától (1973) a Magyar Könyvtárosok Egyesülete (MKE) Bibliográfiai Bizottságában (1990-től Szekciójában), 1980-tól a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaságban, majd 1986-tól 1990-ig a Magyar Tudományos Akadémia könyvtörténeti és bibliográfiai munkabizottságának tagja; egy ideig (1980–1985) az IFLA Round Table of Ethnic and Linguistic Minorities (1980–1985) egyik hazai résztvevője. Magas szintű teljesítményét kitüntetésekkel is elismerték: 1980-ban a Szocialista Kultúráért jelvényt, 1994-ben a Szinnyei József-díjat, 1995-ben az OSZK Széchényi Ferenc emlékérmét kapta meg.¹

Érdeklődésének középpontjában: a bibliografizálás

A pálya ismeretében nem meglepő, hogy bibliográfiai érzékenysége már korán kialakult: magyar-orsz. szakos egyetemi hallgatóként 1957-ben írt szakdolgozatában (*Gorkij a debreceni napilapok és folyóiratok kritikáiban 1945-től napjainkig*)² történeti áttekintést adott a szóban forgó évtized debreceni sajtójáról, illetve értékelő bibliográfiai szemlét a címben jelzett cikkekről, számos ponton kiegészítve az akkori szakbibliográfiát. Lehet, hogy ez ekkor még ösztönös választás volt, de a munka már jelzi, mintegy előre vetíti későbbi érdeklődésének két fontos irányát: a lokális jelenségek és a sajtórepertorizálás ügye iránti majdani elkötelezettséget. Jelzi majdani munkásságának egyik legfontosabb jellegzetességét, az adatfeltárásban érvényesülő alaposságot és precizitást is. Saját vallomása szerint a helyismereti információszolgáltatás jelentőségét igazán a derecskei járási könyvtár élén értette meg.³ A bibliográfia elméleti és módszertani kérdéseivel valószínűleg a könyvtár szakon végzett kiegészítő egye-

temi tanulmányai során találkozott először; itt négy féléven keresztül (1962–64) a szakterület legendás egyéniségétől, *Szentmihályi Jánostól* hallgatta a bibliográfiai stúdiumot.⁴ Majd főiskolai tanárként, mint a könyvismeret-könyvtári tájékoztatás tárgy oktatója⁵ szükségszerűen elmélyült a tárgykörben. Tanítványaival rengeteg évfolyamdolgozatot íratott, és sokan nála választottak szakdolgozati témát is, leginkább helyismereti és személyi bibliográfiákat, folyóirat-repertóriumokat készítettek. Néhány tanéven át a tudományos diákkör tanári vezetőjeként szintén szorgalmazta a lokális bibliográfiák összeállítását, felismerve e „*munka nagy nevelő és metodikai értékét*”. Hallgatói az országos szakmai versenyeken szép sikereket értek el, akadt olyan munka is, amelyet közreadtak.⁶ A helyismereti bibliográfia problematikája rendkívül intenzíven foglalkoztatta ez idő tájt. Ezzel a témával pályázott 1969-ben aspirantúrára, de az eredményes vizsga ellenére a Szovjetunióban nem fogadták.⁷ 1972 tavaszán dolgozta ki a *Helyismereti munka a könyvtárakban* című speciálkollégium két féléves tematikáját (összel meg is indította a kurzust), amelyben tetemes hányadot foglalt el a helyismereti bibliográfia rendszere és módszertana.⁸ Mintegy másfél évvel később nyújtotta be egyetemi doktori disszertációja tervét, *A magyarországi helyismereti bibliográfiák története, elméleti és módszertani kérdései* címmel. (Ennek megírása végül is elmaradt.) A vázlatból kiderül, hogy bármennyire fontosnak tartotta a történeti alapozást, voltaképpen a lokális bibliográfiák rendszertani, tipológiai és metodikai problémái izgatták, sőt kísérletet akart tenni a helyismereti bibliográfiák másodfokú regisztrációjára és egyúttal azok kritikai vizsgálatára. Jelezte a külföldi szakirodalom feldolgozásának, valamint a történeti és az összehasonlító módszer együttes alkalmazásának szándékát is.⁹ Oktatói sikerei, kezdeményezései, az országos tanácskozásokon elhangzott, rokonszenvesen megfontolt hozzászólásai komoly visszhangot váltottak ki.

Helyismereti bibliográfiai munkássága

A hetvenes évek elején egyébként is fokozott figyelem irányult a helyismereti tevékenységre, szoros összefüggésben a helytörténetírás és a honismereti mozgalom fejlesztésére, kibővítésére irányuló erőfeszítésekkel. A könyvtári szakemberek, illetve intézményesen a Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) szükségesnek tartották volna a helyismereti kutatók kézikönyvének elkészítését és kiadását.¹⁰ A harmadik rész, a bibliográfiai kalauz tervezetének kidolgozásával 1972 őszén az ötlet első számú szorgalmazóját, Kertész Gyulát bízták meg. Rendkívül alaposan végiggondolt, nagy ívű koncepciót vázolt fel. Főként a primer szakirodalomhoz elvezető bibliográfiákat, repertóriumokat, a publikált kézirat-katalógusokat és levéltári jegyzékeket, a szintetizáló-összefoglaló és adattár jellegű kiadványokat kívánta feltárni, ám a lokális monográfiákig, folyóiratokig is eljutna (de a cikkekhez semmi esetre sem). Rendszerező, tudományterületenként (azokon belül műfajok szerint) tagolt és magyarázatos, tájékoztatási szempontból értékelő, földrajzilag a mindenkori Magyarország közjogi területére kiterjedő, egyedileg vagy csoportosan annotált, rövidített címleírásokat tartalmazó kutatási segédletre gondolt.¹¹ A KMK a munkálatok irányítására őt kérte fel, 1973-ban formálisan is a Debreceni Tanítóképző Intézetbe telepítve a feladatot. Főként debreceni bibliográfusok és néhány tehetséges hallgatója közreműködésével az előkészítés és az anyaggyűjtés megindult, de itt nem részletezhető (máig beható elemzésre váró) okok, leginkább a szervező távozása miatt az ígéretes, ám valószínűleg az adott körülmények között túlméretezett vállalkozás eredeti mivoltában nem valósulhatott meg.¹² A helyismereti, közelebről a városi bibliográfiák szerkesztési metodikájának kifejtésére (nyilván a tanóra-előadásokon kívül) először

egy recenzióban tett kísérletet, 1975-ben. A *Szolnok helyismereti bibliográfiájának módszertani kérdései* c. közlemény észrevételeinek döntő hányada a többi típusban is érvényesíthető, tehát bizonyos értelemben általánosítható. Szisztematikusan vette sorra a teendőket: tartalom és gyűjtőkör, feldolgozás, szerkezet, mutatók, kiegészítő részek. A külső szemlélő által is érzékelhető hiányok kimutatása után sajnálattal jegyezte meg, hogy keveredik a tiszta bibliográfia és a megyei lelőhelyjegyzék, ráadásul következetlenül. Felrótta, hogy nem különböztették meg a „helyi”, vagyis a városról szóló és a helyi kiadványok kategóriáját, sőt még a helyi írók nem helyi tartalmú munkáinak egy részét is beemelték. Örvendezett a gyűjteményes kötetek analitikus feltárásán, továbbá az országos és megyei munkák ilyen felvételén, de kárhóztatta a címleírásokban található, feltűnően sok hibát, pontatlanságot és az annotációk esetleges, hézagosság voltát. Helyesnek vélte a tematikus beosztást, akárcsak a másodlagos kronológiai rendező elvet, ugyanakkor úgy érezte, hogy a szinkron (egyidejű) és a diakron (történeti) fejezetek tartalmának elválasztása bizonytalan. Miután ez máshol is jelentkező, „örök” dilemma, a feloldásra – kissé elsietett módon – a tárgyidőszak szerinti tagolást ajánlotta. Szerinte a megbízható névmutató mellett szembe ötlő a tárgymutató kiérleletlen volta. Végül levonta a tanulságokat is: tisztább profilú bibliográfiákat adjanak ki; tartalmi-szerkezeti szempontból úrra kell lenni az összegyűjtött anyag fölött (ez kellő érlelési időt és módszertani jártasságot kíván); a mutatók nem pusztán függelékek, hanem funkcionális szerepük van; elengedhetetlen a megfelelő ellenőrzés, korrektúra.¹³

Bibliográfiák a tájékoztatásban, oktatási segédletek

Már egy évtizede tanította a népművelő-könyv-

tár szakos hallgatókat, amikor 1975-ben megjelent az általa szerkesztett *Könyvtári tájékoztatás* c. jegyzetsorozat első kötete, *Általános tájékoztatás* címmel. Ebben foglalta először írásba – máig időszerű és hiteles módon –, hogy miként vélekedett általában a bibliográfia szerepéről, helyéről, rendszeréről. Abból indult ki, hogy „*az indirekt tájékoztatás egyik leghatékonyabb*” műfajáról van szó. A fogalmi körülhatárolásnál utalt a történelmi változásokra, és háromféle értelmezést emelt ki (összhangban az akkortájt uralkodó hazai szemlélettel): a bibliográfiát egyrészt produktumnak, másrészt tevékenységnek, harmadrészt ismeretágnak, tudománynak tekintette. Igen korszerű felfogásban nyilatkozott a bibliográfiai produktumról: az nemcsak a nyomtatványokra vonatkoztatható és nemcsak szimpla jegyzék, hanem „*a közlésre szánt vagy arra érdemesnek ítélt objektíválódott szellemi alkotások rendszerező és módszeres (analitikus-szisztematikus) nyilvántartása és feltárása.*” Nagyon lényeges momentum egy tanulmányi segédletben, hogy egyértelműen kiállt a bibliográfia tudományossága mellett, mintegy követelményként is megfogalmazva a teoretikus megalapozottságot. Munkássága világosan bizonyítja, hogy ezt a tézist igencsak komolyan gondolta: előadásaiban, publikációiban rendre visszatérő elem a bibliográfiai tevékenység elméletét és módszertanát érintő töprengés, elmélkedés. A jegyzetben következetesen érvényesítette a történeti szemléletet, és a legjobb, legfrissebb hazai szakmunkák, valamint néhány szovjet-orosz mű nyomán behatóan foglalkozott a bibliográfiai tipológiájával, az egyes műfajokkal, szólt a jelesebb darabjaikról; külön fejezetet szentelt – egyéni meglátásokkal – a magyar nemzeti bibliográfiának.¹⁴ Az elvi-rendszer-tani és metodikai problémák tisztázására irányuló teoretikus szándéka talán még nyíltabban kifejeződött a topobibliográfiákról szóló fejezetben. Ekkor ugyanis úgy vélte, hogy a helyismereti bibliográfia (amely a helyre vonatkozó kiadványokat re-

gisztrálja) és a helyi kiadványok bibliográfiája az átfogóbbnak hitt topobibliográfia néven vonható egybe. Fontos megállapítása, hogy a két csoportba sorolható összeállítások „*ugyanolyan rendszert alkotnak, mint az ugyancsak regionális szempon-tú nemzeti és patriotica bibliográfiák.*” Vagyis a lokális címjegyzékek voltaképpen egy komplex alrendszer képeznek, amelyek éppúgy tagolhatók, mint maguk a nemzeti bibliográfiák.¹⁵

Akár a jegyzetben olvasható didaktikai fejtegetés egyenes folytatásának is tekinthető a szintén oktatói segédletként, szaktanfolyami használatra 1978-ban közzétett *A bibliográfiák elméleti és módszertani kérdései* c. írásmű. Ebben arra a kézenfekvő kérdésre kereste a választ, hogyan kell bibliográfiát készíteni. Noha meggyőződéssel hangoztatta, hogy vannak/lehetnek olyan általános vagy általánosítható tudnivalók, elvárások és eljárások, amelyeket minden bibliográfusnak ismernie kell, e helyen leginkább a szak- és az ajánló bibliográfiák különféle műfajai szerkesztőinek, még közelebről a kezdő vagy csekély tapasztalattal rendelkező szakembereknek szánta mondanivalóját. Előbb felsorolta, magyarázta az általános, azaz valamennyi bibliográfiára érvényes követelményeket: társadalmi hasznosság, tervszerűség, megbízhatóság (válogatásban, pontosságban, értékelésben) és egységesség; a két utóbbi egyik fő biztosítékeként említette az autopszián alapuló munkamódszert. Aztán a munkafolyamat menetében haladt előre, és igen aprólékosan tárgyalta az egyes teendőket: felkészülés (tárgyválasztás, előzetes tájékozódás, tervezés), anyaggyűjtés (források, válogatás, gyűjtési technikák), feldolgozás (címléírás, tartalmi feltárás), szerkesztés, mutatók összeállítása. Az elmélet talaján állva és messzemenően figyelembe véve a gyakorlati tapasztalatokat, mindenütt az adekvát módszerek felmutatására törekedett, de felvillantotta a megengedhető alternatív lehetőségeket is, sőt kifejezetten biztatott a kísérletezésre. Ugyanakkor elutasította, bírálta az eleve helytelen megoldásokat: pl. a felületes szelekciót, a túlírt és ellenőrizetlen an-

notációkat, az erőltetett vagy mereven mechanikus elrendezést.¹⁶

A sajtórepertorizálás kérdéseiről

A helyismereti kalauz kapcsán figyelt fel a megyei sajtóbibliográfiák, továbbá a magyarországi időszaki kiadványok repertóriumainak, illetve repertorizálásának problematikájára. Az előbbiekről szervezett szegedi tanácskozáson (1974. március 19–20-án) részben előre megírt, részben rögtönzött hozzászólásban foglalta össze, miként vélekedik a helyi sajtótermékek regisztrálásáról. Az igényes, tanári precizitással előadott át- és rátekintés során nyolc pontba sűrítette gondolatait. Szólt a földrajzi határok dilemmájáról, a megyei és a városi (községi) sajtó viszonyáról (a településekre helyezve a hangsúlyt), az évkönyvek, kalendáriumok és iskolai értesítők felvételéről (elvileg helyeselte volna, de a központi feldolgozás terve miatt gyakorlatilag ellenezte), az annotáció indikatív formájáról (amelyet egy sajtótörténeti tematikai vázlat egészíthetne ki), a sajtótörténeti irodalom és még inkább a repertóriumok felsorolásának szükségességéről, a lelőhelyközlés fontosságáról, a mutatókról (minél több, annál jobb) és végül az illusztrálás lehetőségéről (főleg a címlap-másolatokat javasolta).¹⁷ A sajtótörténeti bevezető (vagy éppen utószó) lehetőségét sem vetette el, bár nem tartotta a bibliográfia nélkülözhetetlen kellékének, és igencsak magas követelményeket támasztott vele szemben. Jól tükrözi ezt a Nógrád megyei sajtóbibliográfiáról 1979-ben írt lektori jelentése, ahol a terjedelem közel háromnegyedét a történeti áttekintés bírálatának szentelte.¹⁸ Tíz évvel később a Bács-Kiskun megyei sajtóbibliográfiáról vállalt recenzit, és korábban nyilvánosságra hozott nézeteivel szembesítette, vagyis módszertani szempontból vizsgálta. Az elismerő szavak (a földrajzi határoknak a történeti vármegyére való kiterjesztése, az időszaki kiadványok fogalmának mértéktartó értelmezése, a gazdag forrásanyag, a széles körű lelőhely-kutatás, a bibliográfiai leírások tel-

jessége és mélysége, a betűrendes szerkezet, az ötféle mutató) mellett a csekély számú kifogásait (a források köre nem világos, a szakmutatóban a hírlapok pártállás és jelleg szerinti csoportosítása nem mindig szerencsés, sok a sajtóhiba) sem hallgatta el.¹⁹ Élete végén impozáns szaktudásával és türelmes jóindulatával szintén lektorként segítette – közel másfél évtizedeken keresztül – a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei sajtóbibliográfia napvilágra hozatalát, amely a műfaj egyik legjobb hazai terméke.²⁰

A repertóriumokkal a főiskolai jegyzetében is foglalkozott, de inkább történeti aspektusból.²¹ Ekkor már ambicionálta a különféle periodikumok önállóan és rejtetten közzétett, valamint kéziratban hozzáférhető címjegyzékeinek számbavételét; a hallgatói is segítették (tanulmányi feladatok megoldásával). E munka gyors befejezéséhez aztán a folyóirat-repertóriumokról 1974. augusztus 27-28-án rendezett debreceni országos konferencia ajánlásai²² adták a végső lökést. A következő év nyarán lezárt anyaggyűjtés (szám szerint 372 tétel) 1977-ben jelent meg nyomtatásban, *A magyar sajtó repertóriumainak annotált bibliográfiája* címmel. A teljességre törekvő kutatást ezután is folytatta, és 1990-ben a könyvtárosok és az érdeklődők kezébe került a jegyzék bővített, átdolgozott változata, amely immár 838 tételt számlált, és *A magyar időszaki kiadványok egyedi repertóriumai. Annotált bibliográfia* címet kapta. (A törzsanyag gyűjtését 1986 végén zárta le, ám függelékben közölte a 1989-ig napvilágot látott vagy tervezett összeállításokat is.) A két előszó és a nagyrészt megismételt (bár a második kiadásban némileg kiegészített és módosított), mintaszerűen precíz használati útmutató akár tankönyvi lecke is lehetne, akárcsak a forrás- és rövidítésjegyzék, a bibliográfiai leírás, a részletes annotálás és a mutató. A nyomtatásban (másodszor már árnyaltabban) megfogalmazott hármas célkitűzés híven tükrözi szándékait: az egyedi repertóriumok nemzeti másodfokú bibliográfiájának megalapozása, a könyvtári tájékoztatás elősegítése

és hozzájárulás a műfaj történeti, elméleti, módszertani szintéziséhez. Ő ennyit tudott vállalni, a közös repertóriumok szintén indokolt feldolgozását viszont már kollektív erőfeszítéssel hitte kivitelezhetőnek.²³

Az úttörő jellegű műfaj-történeti-kritikai bibliográfia első kiadása érezhető meglepetést keltett. Az egyik kritikusa a helyzetkép megrajzolását üdvözölte, szerinte e „furcsa műfaj” szellemi szolgáltatás, amely a hazai művelődés történetének feltárását segíti.²⁴ A másik az autopszia következetes alkalmazását, az annotációk egységes felépítését és az utalási rendszer mintaszerű voltát emelte ki.²⁵ A bővített változat fogadtatása szintén kedvező volt, a recenzensek mindegyike elismeréssel írt róla. Volt, aki az első kiadás termékenyítő hatására, továbbá a forrás- és irodalomjegyzék hasznosságára is utalt.²⁶ Egy másik bíráló a könyvtári tájékoztatás és a kutatás szemszögéből vizsgálta az összeállítást, aprólékosan elemelve módszertani erényeit.²⁷ A könyvtáros és a kutató kezében egyaránt fontos műszer lesz ez a kötet – jósolta a harmadik ismertetés szerzője.²⁸ A negyedik méltató részletesebben kitért a hungarika-folyóiratok problematikájára, majd a tartalmi teljességen túl a tárgyilagosan elemző megjegyzéseket és az egyszerű, könnyen áttekinthető szerkezetet dicsérte. „*A bibliográfia a maga nemében mestermunka, olyan, amit tényleg tanítani kéne*” – sommázta mondandóját.²⁹ A sajtórepertorizálás hazánkban meglehetősen mostohán kezelt témája Kertész Gyulát évtizedekig foglalkoztatta. A hetvenes évek derekától az új évezred elejéig több ismertetést is közölt a publikált összeállításokról. A *Könyvtáros tízéves (1961–1970) mutatójáról* kevés jót tudott mondani, főleg a következők miatt marasztalta el: a cím pontatlan, nem a teljes anyagot tárja fel, a hármas (személyi-szerzői, földrajzi-intézményi, tárgyszavas) beosztás és többnyire mellérendelő ismétlés gazdaságtalan, a harmadik rész így eleve nem töltheti be szerepét, a címleírásokban alkalmazott betűjelek egy része feloldatlan, a technikai kivitelezés színvonala alacsony. Ál-

talánosítható tanulásként javasolta, hogy egy folyóiratról (vagy egy periódusáról) csak egy, de teljes repertórium készüljön, a lap profiljának és a keresés várható igényeinek legmegfelelőbb szerkezetben.³⁰ A *Kincskereső repertóriumáról* – 1982-ben – a kezdő bibliográfusoknak kijáró megértéssel, ám tárgyilagos modorban formált véleményt. Méltányolta a tudatosságot, a módszerességet, a teljességre törekvő feltárást, a pontos cíMLEÍRÁSOKAT és a precíz betűrendes mutatót. Nem tetszett viszont a szerkezet megválasztásának számos bizonytalansága (a műfaji csoportosítás elsőbbsége a tartalmival szemben, a szépirodalom tagolatlansága, az illusztrációk elkülönítése a szemléltetett tárgytól).³¹ A harmincas-negyvenes években élt vajdasági irodalmi folyóirat, a *Láthatár* címjegyzékében – erről 1988-ban nyilatkozott – elsősorban a szerkesztés újító metodikája váltotta ki elismerő szavait: az összeállító az állandó és változó rovatokat, továbbá a főbb témákat, műfajokat mint keresési csomópontokat követte, és ezzel a lap szerkezetét is tükröztette.³² A kifejezetten lokális (vagy az ő kifejezésével: regionális) érdekű *Dunakanyar* (1965–1999) repertóriumáról szólva 2002-ben azon kesergett, hogy készítői a besorolásnál a szimpla és szoros időrendet választották, és mellőzték a tájékozódást megkönnyítő címkiegészítéseket, megjegyzéseket. A hiányosságok és hibák forrását abban látta, hogy a kiadványt nem lektorálták.³³ 1978-ban terjedelmesebb recenzióban mérlegelte a szovjet-orosz gyakorlat módszertani tanulságait.³⁴ 1982-ben egy szűkebb szakmai tanácskozáson előadást tartott az ügy hazai állásáról; állást foglalt a kiemelkedő jelentőségű periodikumok egyedi mutatózása mellett, de ismételten sürgette a közös repertóriumokat is.³⁵ Három esztendővel később sokak érdeklődését felkeltő módszertani tanulmányt publikált *Az egyedi sajtórepertorizálás újabb eredményei és problémái* címmel. A bibliográfiája első kiadása óta folytatott anyaggyűjtés tanulságait összegezte. Pozitívumként említette a számbeli gyarapodást és a számítógépes

indexek felbukkanását, felfigyelt a napi- és hetilapok javára történt arány-eltolódásra, és új fejleményként konstataLta az iskolai értesítők feltárását (egyelőre csak szakdolgozatban). Tapintatosan (a vitatható eljárások felvillantásával), ám kellő szigorral a metodikai szabadság káros velejáróit is megnevezte: pl. a szerzői betűrend indokolatlan alkalmazása, az időrendi szerkezet abszolutizálása, a tagolás túlzott szétaprózottsága, a többszörös (párhuzamos) feltárás, a mutatók hiánya.³⁶ A kétségkívül időszerű és a történeti kutatás szempontjából közvetve igen hasznos téma olyannyira érdekelte, hogy ebből írta egyetemi doktori értekezését is. Évekig dolgozott rajta, majd *A magyar sajtó egyedi repertóriumainak fejlődése, elméleti és módszertani kérdései* címmel 1987-ben nyújtotta be az ELTE Könyvtártudományi Tanszékére. A bölcsészdoktori disszertáció nyomtatásban nem jelent meg, ezért érdemes legalább a vázlatát ismertetni, a hagyatékban fennmaradt gépíratos, javításokkal teletűzdelt példány alapján. Az első fejezetében (Terminológia, funkcionális és tipológiai-rendszertani kérdések) a repertórium fogalmát, válfajait, történeti terminológiáját, továbbá a sajtórepertóriumok célját, funkcióit, típusait és rendszerét tisztázta. A második részben (A hazai egyedi sajtórepertóriumok tartalmi és módszertani kérdései) a magyar időszaKI sajtó feltártságáról (a formai, műfaji és tartalmi arányokról), a válogatás és teljesség problémájáról, a bibliográfiai leírásról és annotálásról, a szerkezeti-szerkesztési megoldásokról és a mutatókról esett szó.³⁷ Mindkét bírálója a legmagasabb minősítéssel honorálta a nagy anyagismeretről tanúskodó dolgozatot. Főként az elméleti fejtegetésekkel voltak elégedettek, a metodikai fejezetekben további tudományos elemzésre biztatták.³⁸

A hírlapközlemények feltárásának fontossága

Kertész Gyula is azok között volt, akik ismételten szorgalmazták a hírlapok egyedi és közös

(országos) repertorizálását, beleértve a szépirodalmi közlemények és az eredeti műalkotások felvételét. A műfaj létjogosultságát érezte bizonyítottnak a debreceni Néplap repertóriumában is. Az 1975 nyarán közölt, feltűnően pozitív recenziójában mindenekelőtt a mások elé is példának állítható erényeket hangsúlyozta.³⁹ *A Magyar Nemzet* első két esztendejének feltárását 1981-ben mint újabb eredményes kísérletet méltatta; egy olyan újság közleményeinek szelektív jegyzékét, amelyben nagyon sok szépirodalmi alkotás is napvilágot látott, tehát e tekintetben is mintaértékű. Noha talált hibákat, aránytalanságokat és további vitát sürgetett az időrendi szerkezetéről, összességében elégedett volt.⁴⁰ Az ekkortájt még ritka próbálkozások serkentésére időszerűnek vélte egy módszertani kiadvány közzétételét is.⁴¹ A kecskeméti kérésére 1987-ben – *A hírlaprepertorizálás kérdéseiről* címmel – gondolta át, hogyan lehetne a *Szinnyei József* óta megoldatlan feladat végrehajtásában előrelépni. Alaptézise: a teendőket be kell illeszteni a nemzeti, helyismereti és szakbibliográfiák rendszerébe, mert e nélkül „öncélúvá, ismétlődővé vagy éppen provinciálissá válhatnak a helyismereti repertorizálási próbálkozások.” Országos szakmai ügyről van tehát szó, ezért országos koordináció szükséges. Természetesen a módszertani vonatkozásokat is meg kell vitatni (pl. mi kerüljön a kollektív, illetve az egyedi címjegyzékekbe, mit kell csak indexelni vagy eseménynaplóban rögzíteni, milyen műfajokat kötelező leírni), és ehhez (ezt megelőzően) elengedhetetlen az eddig elkészült összeállítások tapasztalatainak kritikai elemzése.⁴² Ezt követően is többször eltűnődött a bibliográfus szakma által egy ideig napirenden tartott problémakörön, főleg a válogatás feszítő dilemmáján, utoljára és legmagasabb színvonalon 1994-ben, a helyismereti könyvtárosok váci összejövételén. *A kurrens helyismereti repertorizálás helyzete és perspektívái* címmel foglalta rendszerbe elképzeléseit, és referátumához egy táblázatot is mellékel, ahol ötven címjegyzék tartalmi-mód-

szertani és technikai jellemzőit sorolta fel. Szokásához híven figyelembe vette a témához kapcsolódó szakirodalmi közleményeket, gyakran utalt, támaszkodott rájuk, illetve újragondolta egyes részleteiket. Sajnálattal észlelte, hogy jó néhány kurrens repertórium mihamar megszűnik. Másfajta gondként jelezte, hogy nem ismerjük a gyűjtés potenciális forrásait sem országosan, sem regionálisan (akkoriban erősen hézagos volt a kötelespéldány-szolgáltatás, és – tegyük hozzá – a sajtótermékek terén azóta sem javult kellő mértékben a helyzet). Szemléleti bajokat is felfedezett; leginkább azt helytelenítette, hogy a megyei könyvtárak egy része a megyeszékhelyen kívül kiadott lapokat mellőzi (ez olyan hiba – mondta –, mint a nemzeti és szakbibliográfiák részéről a megyei lapok elhagyása). Ezt csak részben ellensúlyozza, hogy két könyvtár a rádió- és tévéműsorokat is regisztrálja. Az intézmények többsége cikkrepertóriumot épít, máshol a könyveket, cikkeket és recenziókat együtt tárlják fel; szerinte ez a nemzeti, illetve a nemzeti szakbibliográfiai modell helyei adaptációja. Itt is kitért a „helyi szerző” bizonytalan kategóriájára: meggyőződése, hogy a szépirodalmi szövegek (ha csak nem lokális tartalmúak) külön tárandók fel, vagyis ezektől és általában az ún. helyi szerzők nem helyi vonatkozású műveitől tehermentesítené a helyismereti repertóriumokat, bibliográfiákat. Kiegészítette ezt a megjegyzését azzal, hogy a kiemelkedő személyiségek anyagát egyébként is személyi bibliográfiában kell feldolgozni. Árnyaltabban közelített a sajtóban közölt művészeti alkotások (grafikák, fényképek) első közléseihez: hosszabb távon ezek is külön adatbázisba kívánkoznak, de átmenetileg maradhatnak a cikkekkel együtt. Úgy látta, hogy a diakron (történeti) közlemények felvétele rendben van, a szinkron (egyidejű) cikkek esetében viszont a fokozottabb válogatás szükségessége mellett voksolt. Emlékeztetett arra, hogy az újságcikkek nagyobbik hányadának indexekbe, illetve eseménynaplóba utalása elméletileg rég tisztázott, a gyakorlatban viszont nehezen való-

sul meg; konkrét ajánlásokra ő sem igen vállalkozott. Megértéssel viszonyult az új bibliográfiai leírási szabvány lassú befogadásához, valamint a tárgyszavazás kérdéséhez (amely az eltűnőben lévő annotációk szerepét veszi át); és egyúttal megfogalmazta az egységes helyismereti tezauszus kidolgozásának óhaját. Miután előretörnek a számítógépes adatbázisok, a tételek (rekordok) elrendezésének problémája háttérbe szorult; mindazonáltal megismételte a szerkesztéssel, valamint a mutatókkal összefüggő korábbi elvárásait. A jövő útját a számítástechnika intenzívebb alkalmazásában, még inkább a helyi és országos adatbázisok hálózati összekapcsolásában, rendszerének mielőbbi és biztonságos kiépítésében jelölte meg. Majd az idő eldönti, hogy pusztán nosztalgikus vágyalom vagy a felhasználói igény realitásának tudati kivetítése volt-e a bibliográfiák, repertóriumok nyomtatott formájának életben tartása.⁴³ Bár a hírlapok fel-tárását, a cikkek szelektálását illetően végleges, megnyugtató eredményt ő sem tudott felmutatni – feltehetően nincs is ilyen – mindenképpen arra buzdította a kollégákat, hogy folyamatosan igyekezzenek kimunkálni, kikísérletezni az eg-zaktabb kritériumokat.

Általános helyismereti bibliográfiák

A nyolcvanas évek elején ismét behatóbban foglalkozott az általános helyismereti bibliográfia összetett témájával. Egy ideig fontolgatta a helyismereti munka módszertani kézikönyvének megírását is, amelyben a bibliográfiai rész tetemes részt kapott volna.⁴⁴ Nem hagyta nyugodni az általánosítható és nemzetközileg is elfogadható elnevezés kérdése sem. Miután belátta, hogy a főiskolai jegyzetében szereplő *topobibliográfia* kifejezést az ETO már lefoglalta a helyi tartalmú dokumentumokat rögzítő címjegyzékekre, másfelé tájékozódott. Az 1983-ban közreadott *A regionális bibliográfia néhány elméleti-terminológiai kérdése* c. dolgozatában a regionális jelzöt javasolta. Érvrendszerét a rokonfogalmak (hely-

történet, honismeret, helyismeret) használatának és viszonyának kritikai jellegű történeti áttekin-tésére és részben a külföldi gyakorlatra alapoz-ta. Bár a terminus technicus és általa felvázolt hierarchikus fogalmi szisztéma sem honosodott meg, a tanulmány újból és hatásosan ráirányít-totta a figyelmet az elméleti-módszertani kérdé-sek történelmi megközelítésének lehetőségére és szükségességére.⁴⁵

Még ugyanebben az esztendőben *A falu- és városbibliográfiák szerkesztésének módszertani kérdései* címmel publikált – több mint száz-ötven címjegyzék tüzetes analizisét elvégezve – egy igen részletes, mélyre hatoló, didaktika-ilag is kitűnően hasznosítható elvi-gyakorlati összegzést. Mintha a szolnoki és a többi helyi bibliográfiaírók írt recenzióit fejlesztené tovább, bővítené ki, visszaidézve hajdani tanári tapasztalatait is. S felfogható az 1978-as meto-dikai összefoglalás lokális összeállításokra történt adaptálásának is (sok a hasonlóság az elvi szempontokban, a tárgyalás sorrendjében, a hangsúlyokban stb.). A cikk hosszú időre meghatározta a jelzett típus művelőinek munkáját, sőt – bár néhány megállapításán a technikai fejlődés túllépett – napjainkig támpontul szolgáló, nélkülözhetetlen, ennél fogva sűrűn forgatott se-gédeszköz. Pontosan ismerte fel, hogy az egyetlen település anyagát tartalmazó bibliográfiákra a megyei összeállítások mellett is nagy szükség van, mert a feltárás bővebb, részletezőbb lehet. A közreadott és kéziratban fekvő bibliográfiák, valamint a szakirodalom tanulmányozása alapján, a tudományos igényből kiindulva a tárgykör átfogó megközelítésére törekedett, számos elvi és gyakorlati részlettel foglalkozott. Újdonság, hogy az indítékokról és a személyi, tárgyi feltételekről is írt. Aprólékos gonddal ismertette az egyes munkamozzanatokat (a tervezéstől a köz-zétételig). Sokféle, gyakran egyenértékű lehetőségeket körvonalazott (pl. az annotálásnál, az el-rendezésnél, a mutatózásnál, a kiegészítő részek-nél), ugyanakkor nem egyszer leszögezte, hogy szerinte melyik az optimális vagy éppen ideális

megoldás (pl. változatlanul a tárgyidőrendiség és az egyedi mutatók híve). Ugyanakkor határozottan elvetette az elavult vagy „módszertani iskolázatlanságból” fakadó eljárásokat (pl. az analitikus leírás elmaradását, a szerzői betűrend anakronizmusát).⁴⁶ Érdemes megjegyezni, hogy már ezt megelőzően, leginkább az említett szegedi összejövetelel is hangsúlyozta: a helyismereti tevékenység megyei centralizálása nem volt szerencsés történeti folyamat, hiszen egy városban vagy községben körülhatároltabban és intenzívebben folyhat a gyűjtés és feltárás. Mindazonáltal felismerte azt is, hogy a megyei és a települési szolgáltatások szoros összhangban kell legyenek egymással. Talán ezzel is magyarázható, hogy egyaránt lelkesen köszöntötte *Kecskemét történeti bibliográfiájának* tervezetét⁴⁷, valamint a hasonló témában a pedagógusok számára kiadott hajdú-bihari könyvbibliográfiát és az ugyancsak ott született megyei oktatástörténeti válogatást.⁴⁸

Időben kissé korábbi fejlemény ugyan, de okvetlenül megemlítenél, hogy Kertész Gyula 1984-ben bibliográfiai kultúránk jelentős eseményeként kommentálta igényes kritikájában *Bodor Antal* helyismereti könyvészetének reprintjét: „Tudományos, közművelődési (honismereti) és magángyűjtői szempontból egyaránt telitalálatnak tekinthető...” Azzal is egyetértett, hogy a szerző pótlólagos anyaggyűjtését és a sajtó alá rendező *Gazda István* kiegészítéseit hozzáragasztották. Semmiképp sem helyeselte viszont, hogy megváltoztatták a címet (*Magyarország honismereti irodalma 1527–1944*); különösen a honismereti jelzővel volt gondja, bár a két fogalom (helyismeret – honismeret) értelmező megkülönböztetése csak részben meggyőző.⁴⁹

Bár a merész ötlet, a helyismereti guide terve az idők folyamán csaknem feledésbe merült, a kilencvenes években megszületett az országos program méltó, ám a legnagyobb tájegységre korlátozó pára. Az alkalmat ismét a kecskeméti szolgáltatták: az ottani Alföldi Tudományos Intézet elfogadta *Lisztés László* javaslatát,

az Alföld bibliográfia koncepcióját, majd Kertész Gyulát kérték fel a plánum kimunkálására. Az első vázlat, *Az Alföld bibliográfiai kalauzának* tervezete 1993. augusztus 15-én kelt, majd november 6-án ugyanezzel a címmel papírra vetette a hosszabb, tizenöt oldalas elaborátumot is. Olyan tájbibliográfiára, szorosabban vett műfaját tekintve bevezetőre gondolt, amely a tárgykör alapvető forrásait, kézi- és segédkönyveit, monográfiáit és periodikus irodalmát ismerteti. (Szerette volna rávenni a megrendelőket az intézményi adattár és a kutatástörténeti, elméleti-módszertani összefoglalás elkészítésére is.) Pontosan körülhatárolta az Alföld tájféldrajzi és közigazgatási felosztását; az utóbbi különösen szükséges volt, mert a megyei könyvtárak gyűjtötték volna össze az anyagot. Precízen felsorolta az első sorban szóba jöhet tudományágakat és szakterületeket, szándékosan kihagyva a nyelvészetet, a szépirodalmat és az irodalomtudományt, a zenét és a zenetudományt, mert úgy ítélte meg, ezek szétfeszítenék a kalauz terjedelmi kereteit. A sorrenddel azt is jelezte, hogy logikai-szisztematikus elrendezést akar az egyes tájakon és közigazgatási egységeken belül is. A korábbi tervezeteiből mentette át a kiadványtípusok listáját. A gyűjtőkör formai-terjedelmi, kronológiai, területi és nyelvi határait szintén kijelölte. Rögzítette az előzetes szerkezeti tagolást, a bibliográfiai leírással és a mutatókkal összefüggő kérdéseket. Kétféle megjelenési formát ajánlott: a nyomdai publikációt és a mágneslemezt (ezt főként a hazai és külföldi intézményközi kapcsolatok céljára.)⁵⁰ Nem sokkal később arculatváltás történt: a számítógépes változat, az Alföld kutatás könyvészeti-információs rendszerének kiépítése került előtérbe, a szegedi egyetemi könyvtár gesztorságával meg is indult a feltöltés⁵¹, de aztán – informatikai szlogennel élve – „befagyott” a kezdeményezés. A könyvek válogató jegyzéke viszont létrejött, retrospektív⁵² és kurrens változatában; ez utóbbi a megyei könyvtárak közreműködésével talán ma is él, és az *Alföldi tanulmányok* éves köteteiben lát napvilágot.

A helyismereti kalauz egykori tervéből nőtt ki a *Magyar helynévtárak, helynévlexikonok és szótárak. Történeti tipológiai áttekintés* c. műve is, amelyet már nyugdíjasként fejezett be. Eleinte, jó ideig a cím- és névtárak számbavételét is szeretne volna elvégezni.⁵³ A helynévtárak (és a vonatkozó szakirodalom) regisztrációja úttörő próbálkozás volt, de ennek nyomai egyáltalán nem látszanak rajta, hiszen a 2000-ben kibocsátott füzetben⁵⁴ egy hosszan kiérlelt, a tudományosság szempontjait és követelményeit messzemenően érvényesítő, a három műfaj között finoman disztigváló kritikai szemlét olvashatunk. Egyik része – a helynévtárakról – már a hetvenes évek végére elkészült, majd a következő két évtizedben a másik két rokon műfaj darabjait is összegyűjtötte. A teljessé vált segédlet pótolhatatlan a helyismereti-helytörténeti, más megközelítésben a földrajzi, statisztikai, közigazgatási tájékoztatásban. Ennek láttán sajnálhatjuk igazán, hogy a hajdan megálmodott bibliográfiai kalauz nem készült, nem készülhetett el.

Amikor megvált a debreceni főiskolától és a fővárosban kapott állást, bibliográfiai érdeklődése új motívummal gazdagodott. A Gorkij Könyvtár fősztályvezetőjeként részt vett a nemzetiségi kutatás és dokumentáció alapjainak lerakásában⁵⁵; később – 1993-ban, már az OSZK munkatársaként – *Cholnoky Győzővel és Futala Tiborral* közösen invenciózus tanulmányt írt e szolgáltatás előzményeiről és történetéről, *Nemzetiségi bibliográfia és dokumentáció hazánkban a kezdetektől napjainkig* címmel.⁵⁶ A hagyaték dokumentumaiból sem deríthető ki filológiai pontossággal, mely részletek származnak az ő tollából, de ez végső soron nem is lényeges, sokkal inkább az a három szerző igényes alapvetése. S jellemző adalék Kertész Gyula korrektségére és elkötelezettségére, hogy amikor felfedezett egy elveszettnek hitt nemzetiség-történeti anyagot, ezt a cikket közlő folyóiratban rögtön jelezte, egyúttal a többi kéziratot bibliográfiai kartoték megmentését, hozzáférhetővé tételét is szorgalmazva.⁵⁷

Retrospektív nemzeti könyvészet

Bibliográfusi pályájának utolsó szakasza szorosan kötődött a retrospektív *Magyar könyvészet 1921–1944* közötti ciklusához. A sorszám szerinti *harmadik* kötetet (Társadalomtudomány 2. Jog, közigazgatás, népjólét, pedagógia, néprajz – 1985) társszerkesztőként, a *negyediket* (Természettudományok, orvostudomány, technika, mezőgazdaság – 1992) és *ötödiket* (Művészet, sport, földrajz, életrajz, történelem – 1989) egyedül szerkesztette.⁵⁸ Noha a bibliográfia szerkesztési elveit készen kapta, néhány ponton hozzá tudott tenni a korábbi koncepcióhoz: pl. határozottabban megkövetelte az autopsziát, kivételes gondnal ügyelt a lektorálásra, más gyűjteményekből igyekezett kiegészíteni a korabeli kötelempéldány-szolgáltatás hézagait (mármint a leírásokat), személyes érdeme is a *harmadik* kötetből terjedelmi okokból kimaradt alsó- és középfokú iskolai tankönyvek címlajstromának kiadása (az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeummal közösen).⁵⁹ Hozzáértése, szakirodalmi tájékozottsága, legendás precizitása, lelkiismeretessége, kitartása itt is nagyszerűen kamatozott, és különösebb zökkenők nélkül vezényelte le a számítógép beillesztését a munkafolyamatba. Az utolsó, végül is lemezen közreadott rész – a betűrendes mutató és a pótlások, javítások – munkálatait szintén ő indította el, sőt felhívással fordult a kollégákhoz a hiányok pótlására, a fehér foltok eltüntetésére.⁶⁰ S amíg tehette, alázatos türelemmel vett részt a finomításban, a személyi anyag ellenőrzésében, az azonos nevű szerzők műveinek szétválasztásában, a helynevek egységesítésében.⁶¹ Számosan tanúsíthatjuk, milyen odaadással kereste, kerestette a hiányzó adatokat, névalakokat, évszámokat. Teljes mértékben igaza van közvetlen munkatársának és utódjának, *Kégli Ferencnek*: „*Ha csak a retrospektív nemzeti bibliográfia szerkesztése lenne Kertész Gyula szellemi hagyatéka, már azzal is helyet kaphatna bibliográfiatörténetünk panteonjában.*”⁶² Különösen, ha megemlítjük azokat

a távlatos terveit is, amelyek nem, vagy egyelőre nem realizálódhattak. Szerette volna a korszak zeneműveinek (kottáinak) és térképeinek könyvészetét is tető alá hozni, és haláláig izgató vágya volt a két világháború közötti külföldi hungarikumok feldolgozása.⁶³

Miként minden más vállalt vagy tervezett feladat esetében, a hungarika-könyvészet eszméjét is minden oldalról igyekezett szemügyre venni, akkurátusan tájékozódott, minden lépését megfontolta. A nyolcvanas években még a kényes politikai összefüggésekre is figyelnie kellett. A trianoni békediktátum nyomán rögzült határon kívül rekedt magyarság szellemi produktumait tekintette első renden feltárandónak. A szomszédos országokban korábban és menet közben közzétett részeredményeket, azaz bibliográfiákat mélyrehatóan tanulmányozta, a friss összeállítások érdemeit és hiányosságait, valós dilemmáit (pl. a műfaji körülhatárolás tétováságait, a magyarországi és a határon túli magyar irodalom szétválasztásának kuszaságait, az újságközlemények oldalszámainak elhagyását) több ízben is recenziókban tette mérlegre.⁶⁴ 1996-ban két iránymutató áttekintést is készített. Az átfogóbb *A szomszédos országok hungarika bibliográfiai rendszere* címet viselte⁶⁵, és az általános vonások felrajzolása, valamint a minőségi fokozatok kijelölése után a régi, két világháború közötti csehszlovákiai állapotokat ragadta ki szemléltető és részben követhető példaként. Az előadás végkicsengése optimista, amire talán a másik, egy államra szűkített történelmi összefoglalás – *A romániai retrospektív bibliográfia fejlődésének állomása*⁶⁶ – tartalma is okot szolgáltatott. Természetesen fontosnak ítélte az emigrációs hungarikák számbavételét is, de ezt második lépcsőben vélte kivitelezhetőnek, a gyűjtőkori határok tisztázása, a bibliográfiai leírások módszereinek megvitatása, az adatbázis-építés technikai akadályainak elhárítása után.⁶⁷ Egy leendő hungarika-hungarológiai forrástájékoztató központ egyik eszközét látta a külföldi társadalomtudományi kézikönyvek or-

szágos gyarapodási jegyzékében, illetve majdani adatbázisában is.⁶⁸

Még a helyismereti bibliográfiai kalauz félbemaradt történetének kezdeti periódusára vezethető vissza az életrajzi források számbavételére és rendszerezésére irányuló szándéka, amely hosszas lappangás után a retrospektív könyvészet szerkesztése közben éledt újjá és az alapkötetek befejezését követően erősödött fel. Máig fogódzót kínáló jelzőkövei ennek a tárgyban született könyvismertetései, amelyek a személyi bibliográfiák szerkesztésének jó néhány metodikai kérdését is taglalták. Egyebek között egyértelműen kiállt a kronológiai elrendezés és a minél teljesebb körű forrásfeltárás mellett.⁶⁹ A szokásos lendülettel gyűjtötte a tételeket, de ereje és ideje már csak a bevezető írásba foglalására jutott.⁷⁰ Szerencsére a munkának akadt folytatója. Kégli Ferenc egykori főnöke és barátja inspirációjára, az ő anyagát is beolvastva végezte el a lokális életrajzi források jelentékeny hányadának számbavételét, és a kötetet az általa is mesterként tisztelt bibliográfus emlékének szentelte.⁷¹

Elméleti munkásságának jellemzői

Kertész Gyula elképzelései, javaslatai, elméleti és metodikai meglátásai, a recenziókban elrejtett támogató vagy kritikai észrevételei⁷² összefüggő egészet képeznek és vitathatatlan, maradandó értékei a hazai könyvtár- és tájékoztatótudományi szakirodalomnak. Megtermékenyítő hatásuk mindenekelőtt saját bibliográfiai összeállításai- ban teljesedett ki; ezekben mutatta meg, hogy a megismert vagy kialakított elveket hogyan lehet és kell átültetni a gyakorlatban, vagy ahogy egyik tanítványa írta: „*bebizonyította: el lehet és el kell jutni a legjobb módszertani megoldásokig.*”⁷³ Szám szerint kevés bibliográfia fűződik a nevéhez, de azok mindegyike elsőrangú, mintaszerű alkotás: tanítványai és követői, a mostani nemzedék bibliográfusai, újabban a számítógépes adatbázisok megalkotói, gondozói is sokat tanulhattak, tanulhatnak tőle.

Bibliográfia-elméleti vizsgálódásainak talán legszembeötlőbb jellemzője a rendszerszemlélet volt. Különösen racionálisak és logikusak, de lehangolóan hatástalanok a nemzeti, tágabban a hungarika és a helyismereti bibliográfia viszonyáról, genetikai és analógiás rokonságáról megjelent vagy kéziratban maradt eszmeifuttatásai. Már a többször említett főiskolai jegyzet lapjain, majd a megyei sajtóbibliográfiákról, az egyedi repertóriumokról, a hírlapfeltárásról és a nemzetiségi dokumentációról szólván, aztán a két világháború közötti könyvészet szerkesztőjeként is gyakran kitért arra, hogy a két hasonló rendszer között megkerülhetetlen átjárás van, a nemzeti bibliográfiai feltárás minden kiadványtípusra kiterjedő teljessége a helyismereti dokumentumok teljességre törekvő regisztrációja nélkül elképzelhetetlen.

A másik előremutató mozzanat: a közgyűjtemények és a könyvtárak, illetve a különböző könyvtártípusok közötti együttműködés, összefogás következetes szószólója volt. Már első nyilvános szerepléseinek egyikén, az 1971 nyarán lezajlott siófoki, balatoni beszélgetéseken sokan felügyeltek arra, milyen felkészülten és diplomatikusan érvelt, döntően a történelmi hagyományok felsorakoztatásával a valaha közeli rokonságban, időnként szervezeti egységben élő múzeumok, levéltárak és könyvtárak közös akciói mellett.⁷⁴ A következő évtizedekben a helyismereti gyűjtés és bibliográfiai feltárás országos és helyi összehangolásában, az ésszerű és egységes módszertani alapokon nyugvó munkamegosztásban kereste az előrelépés útját. Másokkal együtt indítványozta egy nemzeti bibliográfiai központ létesítését (az OSZK kebelében) is, a hátrányos megosztottság felszámolására.⁷⁵

A harmadik kiemelendő vonás a társadalmi igényekhez, a kutatás, az oktatás, a termelőmunka, a közigazgatás, a gyógyítás stb. szükségleteihez való igazodás és ezzel összefüggésben a tervszerűség, szervezettség erőteljes hangoztatása. Hasonlóan fontos szerepet tulajdonított a bibliográfia-elméletnek a nemzeti identitástudat erősíté-

sében és a lokálpatriotizmus elmélyítésében, a nemzeti kulturális örökség felszínre hozatalában és ápolásában.

A negyedik jellegzetesség már a szakdolgozatában is felbukkant és mindvégig megmaradt: a történelmi látásmód, a történelmi szempontok előtérbe állítása. A múltban a jelenhez vezető utat és a jövőnek szóló tanulságokat próbálta rekonstruálni, kideríteni. Az előzmények megismerésétől a helyes megoldások kimunkálásához várt segítséget. Ezzel függ össze a jeles elődökkel szemben megnyilvánuló tisztelete is.⁷⁶ Mindig a jövő perspektíváiban gondolkodott; aggódott a bibliográfus-képzés gyengéségei miatt, és ezért sürgette az utánpótlás megnyugtató biztosítását.⁷⁷ A terminológiai és az elméleti-metodikai kérdések iránti rendkívüli érzékenység az ötödik sajátosság. Alighanem a szakmai elhivatottság és alázat egyenes folyománya ez. Pedagógusként, gyakorló bibliográfusként és teoretikusként egyaránt a módszertani szigorúság és következetesség – de nem a merevség! – jellemezte. Minden esetben az adott kérdéskör alapos tanulmányozását, a teendők egyértelmű tisztázását és a választandó eljárások kimerítő megvitatását szorgalmazta, illetve maga is így cselekedett. Más szóval: szüntelenül a lehető legjobb megoldások szenvedélyes keresése hajtotta, mozgatta.⁷⁸

Fogékony volt az új iránt – és ez a hatodik dolog, amiről szólni kell. Felismerte azt is, hogy a számítógép, az internet soha nem látott esélyt kínál a kurrens országos bibliográfiai rendszer megteremtésére, a nemzeti és a helyi, a hazai és a határokon túli bibliográfiai adatok közvetítésére, illetve bekapcsolására a világméretű információáramlásba. Nem idegenkedett a számítógépes repertorizálástól sem. Úgy vélte, az adatbázisok helyettesíthetnek bizonyos bibliográfia-elméleti, sőt régi anyaggyűjtések is közzétehetőek a hálózaton, de a hagyományos, nyomtatott forma megmaradásában is őszintén hitt.⁷⁹

Szerinte a bibliográfia a tájékoztatás, az információ-szolgáltatás, az információáramlás szerves része, a tudományos kutatás és a társadalmi

gyakorlat nélkülözhetetlen segédeszköze, erős támasza. Elévülhetetlen érdeme a bibliográfia tudományosságának állhatatos hangsúlyozása, és ezáltal a bibliográfiai, tágabban a könyvtári tevékenység rangemelésének előmozdítása.

Bibliográfiai munkássága, legyen szó akár az elméleti-metodikai, akár a gyakorlati eredményekről, követhető és követendő mintát adott és ad. Legalább ilyen fontos, ha nem fontosabb az a sokak által tapasztalt tény, hogy emberi magatartása, tudása, szerénysége, töretlen munkakedve, elkötelezettsége személyes példát mutatott fel főiskolai hallgatói és munkatársai előtt.⁸⁰ Mindannyiunknak, akik felelősséget érzünk a magyar bibliográfia ügyéért, kötelességünk szellemi örökségének ápolása. Jó úton indult el az MKE Helyismereti Szervezete és Bibliográfiai Szekciója, amikor 2005-ben *Kertész Gyula emlékérmét* alapított e két szakterület átlagon felül teljesítő művelőinek elismerésére. S örvendezhetünk azon is, hogy egykori tanintézetének jogutódja, a debreceni Kölcsey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola 2006. december 14-én szaktantermet nevezett el tiszteletére. Talán felgyorsul életművének tudományos feltárása, értékelése is. Ehhez jó alapot, szinte kiapadhatatlan forráskincset jelent a debreceni egyetem könyvtárában özvegye által elhelyezett, harmincöt doboznyi kutatható hagyatéka.⁸¹

Bár ismétlésnek tűnik, nem árt újból és újból elmondani, hogy részleges kudarcai ellenére (amelyek minden halandót sújtanak) teljes életművet hagyott ránk. Nyilvánvaló, hogy a bibliográfia hagyományos – ha úgy tetszik: klasszikus – korszakának volt hatékony művelője, teoretikusa és metodológusa, ám ráérezett a számítástechnika által kínált lehetőségekre, és élt is azokkal. Személye ily módon kapocs volt a kétféle szolgáltatási forma között. Talán ezzel (vagy ezzel is) magyarázható – ha szabad ezt a kifejezést használni – bibliográfusi tevékenységének korszerűsége.

Jegyzetek

1. Életrajzi adatai: Kégli Ferenc: Dr. Kertész Gyula, 1935–2002. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2002. 12. sz. 52–55. p.; továbbá (számos ponton részletesebben) a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárának (a továbbiakban: DEENK) Kézirattárában elhelyezett Kertész Gyula hagyatéka idevonatkozó iratai: Ms 450/1., 2., különösen: Önéletrajz, 1983. nov. 21. (Ms 450/5.).
2. DEENK Kézirattára A 5872. – Helytelenül szerepel a dolgozat címe (Gorkij a debreceni színpadon 1945–1955 között a helyi sajtó tükrében) egyik interjújában: Batári Gyula: Beszélgetés dr. Kertész Gyulával, a Szinyeyei József emlékérem kitüntetettjével. In : OSZK Híradó, 1994. 7-8. sz. 27. p.
3. Batári Gy. i. m. 27. p.
4. DEENK Ms 450/1. (Kertész Gyula leckekönyve az ELTE BTK levelező tagozatán).
5. Kégli F. i. m. 52. p.
6. Uo. 53. p., Batári Gy. i. m. 28. p. (innen az idézet). Vö. DEENK Ms 450/18-22. (Közbevetőleg megjegyzendő: egyszer érdemes lenne a fennmaradt tanári bírálatokat is elemezni.) A TDK-ról talán a legrészletesebben: Beszámoló a népművelőkönnyvtáros szak diákköri munkájáról, 1972. okt. 30. DEENK Ms 450/1.
7. Önéletrajz, 1983. nov. 21. DEENK Ms 450/5.
8. Helyismereti munka a könyvtárakban, 1972. ápr. DEENK Ms 450/16. A vázlaton olvasható megjegyzés szerint egy kézikönyv-félére is gondolt.
9. A háromoldalas tervezet 1973. okt. 12-én kelt, az ELTE akkori tanszékvezetője elfogadta. DEENK Ms 450/5.
10. A Könyvtártudományi és Módszertani Központ tervezete a Helytörténeti kutatás kézikönyve c. kiadványhoz, 1971. júl. 1.; A miskolci helyismereti értekezlet ajánlásai, 1972. okt. 20. DEENK Ms 450/14. p.
11. Fogarassy Miklós: A helyismereti kutatás kézikönyvének tervezete. In: Könyvtáros, 1972. 12. sz. 728-729. p. – a bibliográfiai kalauz vázlatát Kertész Gyula tervezete nyomán ismertette. Ennek gépirata: A helyismereti guide bibliográfiai részének szerkesztési irányelvei, 1972. júl. 12.; módosítása: Javaslat „A helyismereti kutatás kézikönyve” szerkesztési koncepciójának módosítására, különös tekintettel a bibliográfiai részre, 1972. nov. 25.; egy újabb átdolgozása: A helyismereti kutatás kézikönyve bibliográfiai részének tartalmi, szerkesztési és pénzügyi terve, 1973. júl. 12. Az utóbbi kibővített változatát ugyanazzal a címmel 1974-ben a KMK kézirat gyanánt sokszorosítva is közreadta (fennmaradt a gépirata is). Mindegyik dokumentum és az ezzel kapcsolatos, 1972–1974 közötti levelezés: DEENK Ms 450/15.
12. Batári Gy. i. m. 28. p., Kégli F. i. m. 53. p., Jelentés Csűry István könyvtártudományi kutatással kapcsolatos felmérésé-

- hez, 1975. máj. 24. DEENK Ms 450/1. Az okok elemzéséhez adalékokat kínál Szente Ferenc (a KMK igazgatója) 1983. okt. 6-án Kertész Gyulához intézett levele. DEENK Ms 450/15.
13. Együtt, 1975. 1. sz. 5-15. p.
14. Könyvtári tájékoztatás 1. Általános tájékoztatás. Bp., 1975. 134-152. p. (a két idézet: 134. és 146. p.)
15. Uo. 140., 267. p. (az idézet: 267. p.)
16. Bibliográfiai tanulmányok. Bp., 1978. 204-223. p.
17. Sajtóbibliográfiák és sajtórepertóriumok szerkesztése, a hírlapok feltárása. Helyismereti tanácskozások. Bp., 1976. 38-40. p.
18. Lektor jelentés Praznovszky Mihály: A Nógrád megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1846–1978 c. munkájáról, 1979. dec. 22. DEENK Ms 450/7.
19. Könyvtáros, 1989. 2. sz. 118-120. p.
20. A már halála után, 2003-ban megjelent bibliográfiával kapcsolatos dokumentáció: DEENK Ms 450/28.; az első tervezetthez fűzött észrevételeit 1990. máj. 7-én vetette papírra. Vö. László Gézáné: A tervezéstől a bibliográfia megjelenéséig... In: Könyvtári Kis Híradó, 2003. 1. sz. 1-3. p.
21. Könyvtári tájékoztatás 1. Általános tájékoztatás. Bp., 1975. 217-219., 245., 275. p.
22. (V. K.): A folyóirat-repertóriumok szerkesztése. In: Könyvtáros, 1974. 11. sz. 652-653. p.
23. Minderről: Előszó [1. kiad.] 3. p., Előszó (2. kiad.) 8. p.; Bártai Gy. i. m. 28. p., Kéglí F. i. m. 53-54. p.
24. Marót Miklós: Térhódító műfaj. Esmefuttatás a kiadvány megjelenése apropóján. In: Könyvtári Figyelő, 1978. 3. sz. 316-318. p. (az idézőjelbe tett kifejezés: 316. p.)
25. Pálvölgyi Endre. In: Könyvtáros, 1978. 3. sz. 178. p.
26. Lakatos Éva. In: OSZK Híradó, 1991. 5-6. sz. 24-25. p.
27. Pogány György. In: Könyvtáros, 1991. 6. sz. 364-367. p.
28. Somkuti Gabriella. In: Magyar Tudomány, 1992. 1. sz. 125-126. p.
29. Dippold Péter. In: Könyvtári Figyelő, 1991. 4. sz. 667-668. p. (az idézet: 668. p.)
30. F. Wiesinger Piroska – J. Mátrai Judit: A Könyvtáros könyvtári és könyvtári vonatkozású közleményeinek tízéves mutatója, 1961–1970). In: Könyvtáros, 1974. 8. sz. 492-496. p.
31. Könyv és Nevelés, 1982. 4-5. sz. 227-229. p.
32. Könyvtáros, 1988. 1. sz. 55-56. p.
33. Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2002. 1. sz. 57-58. p. A hagyatékban két lektori jelentés is fennmaradt: a Múzeumi kiadványok repertóriumára 1945–1974 c. kiadványról, 1975. nov. 5. és Kolozs Barnabásné A Horizont repertóriumára 1972–1982 c. munkájáról, 1985. márc. 1. DEENK Ms 450/10. és Ms 450/8. (Az utóbbi mellett az összeállítás pályamunkaként benyújtott korábbi változatairól két bíráló és egy átdolgozási javaslat is fellelhető.)
34. Hézagpótló bibliográfia az orosz nyelvű folyóiratok és időszaki kiadványok repertóriumairól. In: Könyvtári Figyelő, 1978. 6. sz. 756-759. p.
35. (K. M.): A folyóiratok helyismereti szempontú feltárása. In: Könyvtáros, 1982. 12. sz. 745-746. p. (a tanácskozás 1982. szept. 15-én volt Budapesten).
36. Könyvtári Figyelő, 1985. 4. sz. 385-397. p.
37. DEENK Ms 450/5. A szöveg másik példányán a szerkezetről szóló fejezet hét alfejezetre bomlik. Fennmaradt az 1983. nov. 30-án kelt témavázlat (A hazai sajtórepertórizálás múltja, jele- ne és jövője) és egy datálatlan tervezet (A sajtórepertórizálás hazai története, elméleti és módszertani kérdései) is.
38. Fülöp Géza bírálata 1987. szept. 19-én, Voit Krisztináé 1987. szept. 24-én kelt. DEENK MS 450/1.
39. Király László–Tóth Ferencné: A debreceni Néplap repertóriumára 1944. nov. 15.–1945. ápr. 6. In: Könyvtáros, 1975. 7. sz. 438-439. p.
40. Magyar Nemzet 1938. aug. 25–1944. márc. 22. Repertórium, 1938–1949. In: Honismeret, 1981. 6. sz. 62-63. p.
41. (K. M.): A folyóiratok helyismereti szempontú feltárása. In: Könyvtáros, 1982. 12. sz. 746. p. Más fórumokon és doktori értekezésében is megismételte.
42. Együtt, 1987. 1-2. p. 52-56. p. (az idézet: 53. p.)
43. Helytörténeti sajtórepertóriumok I. országos tanácskozása. Vác, 1994. július 27-29. Bp.–Szentendre, 1995. 63-75. p., a jegyzetek után közölték a táblázatot: 79-83. p.
44. A helyismereti munka módszertani kézikönyve. DEENK Ms 450/15. A gépírat második lapján részletezte a Helyismereti bibliográfiák, bibliográfiai tevékenység c. hetedik fejezet vázlatát; ezen a dátum 1982 tavasza.
45. Kovács Máté emlékkönyv. Bp., 1983. 151-159. p. (a konkrét javaslat: 158. p., a táblázat: 159. p.)
46. Könyvtáros, 1983. 9. sz. 522-526. p., 10. sz. 576-579. p.
47. Megjegyzések Kecskemét történetének bibliográfiája tervezetéhez, 1990. júl. 21. DEENK Ms 450/7.
48. Könyvek Hajdú-Bihar megye múltjáról. In: Könyv és Nevelés, 2001. 4. sz. 88-89. p., Hajdú-Bihar megye oktatástörténeti irodalma 1896-1998. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1998. 2. sz. 30-31. p.
49. A Tudománytár c. új utánnomás sorozatról. In: Magyar Könyvszemle, 1984. 4. sz. 377-379. p. (az idézet: 377. p.)
50. Mindkét tervezet: DEENK Ms 450/4.; itt megtalálható Lisztes László Az Alföld bibliográfia koncepciója c., 1992. márc. 30-án kelt beadványa is.
51. Az erre vonatkozó iratok: DEENK Ms 450/24.
52. „Ezer írás az Alföldről.” Szerk. Lisztes László. Békéscsaba, 1995. (sajnálatos módon elhallgatták Kertész Gyula szerepét)
53. Ezt jelzi az Adalékok a tisztí címtárak magyarországi történetéhez. (Kiegészítések Fallenbüchl Zoltán: A tisztí címtárak története Magyarországon c. cikkéhez) c. kézirata és a hagyatékban mellette fekvő Cím- és névtárak c. fejezet, amely valószínűleg a guide része lett volna. DEENK Ms 450/8.

54. A KSH Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat adta ki a Történeti statisztikai füzetek c. sorozatban. Kézirata, előmunkálatai, cédulái: DEENK Ms 450/26.
55. Batári Gy. i. m. 28. p.
56. Könyvtári Figyelő, 1993. 4. sz. 545-560. p., 1994. 1. sz. 15-28. p.
57. Helyreigazítás. In: Könyvtári Figyelő, 1995. 1. sz. 12. p. A hagyatéknak vonatkozó anyaga: DEENK Ms 450/30-35.
58. A negyedik kötet kritikai visszhangjából: Pogány György. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1994. 7. sz. 66-68. p., Bilinci Lajos. In: Magyar Könyvszemle, 1993. 4. sz. 486-487. p.
59. Híradás a Magyar Könyvészet 1921–1944 műhelyéből. In: OSZK Híradó, 1989. 7-8. sz. 65-66. p., Batári Gy. i. m. 29. p., Kéglí F. i. m. 54. p. Lásd még: Magyar könyvészet 1921–1944. 371.67 Tankönyvek. Gyűjtőköri és szerkesztési irányelvek, 1992. márc. 30.; ehhez szorosan kapcsolódik: A korábbi kiadásokra vonatkozó megjegyzések típusai (1921 előtt). A későbbi kiadás(ok)ra vonatkozó megjegyzések (1944 utáni kiadások), 1994. nov. 8. Korábról egy tájékoztató: A Magyar Könyvészet 1921–1944-es retrospektív ciklusának gyűjtőköre, különös tekintettel a kiadványtípusokra, 1986. október. DEENK Ms 450/25.
60. Felhívás a Magyar Könyvészet 1921–1944. hiányainak pótlására. In: Könyvtári Levelező/lap, 1992. 11. sz. 24-25. p.
61. Céduláinak egy része: DEENK Ms 450/24-25.
62. Kéglí F. i. m. 53-54. p. (az idézet: 53. p.)
63. A romániai retrospektív hungarika bibliográfia fejlődésének állomásai. In: OSZK Híradó, 1996. 5-6. sz. 8. p.; Az általános retrospektív nemzeti bibliográfia helyzete és perspektívái. (Vázlat.) In: OSZK Híradó, 1996. 7-8. sz. 6. p.; Batári Gy. i. m. 29. p. A szomszédos országok hungarika bibliográfiájához gyűjtött cédulái és egyéb anyagai, fénymásolatai és levelezése: DEENK Ms 450/30-35.
64. A magyar irodalom román bibliográfiája. In: Könyvtáros, 1984. 8. sz. 493-495. p. – a Magyar irodalom románul 1830–1970 (Bukarest, 1983) c. bibliográfiáról; Magyar könyvtermelés Romániában, 1919–1940. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1998. 7. sz. 39-42. p. – Monoki István összeállításának első kötetéről (Kolozsvár-Bp., 1998); Romániai magyar néprajzi könyvészet 1919–1944. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1999. 5. sz. 49-51. p. (A Kriza János Néprajzi Társaság Értesítője 8. évfolyamáról; Ki kicsoda Kassától Prágáig? In: Könyvtári Figyelő, 1993. 4. sz. 629-633. p. Záhony Éva Romániai magyar szépirodalom a két világháború között, 1919–1944. c. bibliográfiájáról is véleményt formált (1985. nov. 5-én, Gondolatok az „Országos Széchényi Könyvtár kiadványai. Új sorozat” 1. számának megjelenése kapcsán címmel), de ez annyira elmarasztaló volt, hogy inkább lemondott a közzétételéről. DEENK Ms 450/8.
65. Magyar könyvtárosok IV. szakmai találkozója. Bp., 1996. 73-80. p.
66. OSZK Híradó, 1996. 5.-6. sz. 8-11. p.
67. Vö. Biráta Nagy Csaba A magyar emigrációs sajtó bibliográfiája 1853–1993 c. OTKA-pályázatáról. DEENK Ms 450/7.
68. Külföldi Társadalomtudományi Kézikönyvek. In: Könyvtáros, 1987. 3. sz. 176-179. p., Külföldi társadalomtudományi kézikönyvek. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1993. 9. sz. 69-71. p.
69. Kissé meglepő ezért, hogy apósáról műfaji tagolásban tett közzé egy összeállítást: Dr. Molnár Pál munkásságának bibliográfiája. In: Könyv és könyvtár XX. Debrecen, 1998. 340-324. p. A recenziók: Czine Mihály. Köszöntő és bibliográfia. In: Könyvtáros, 1989. 12. sz. 745. p., Sinka István bibliográfia. In: Könyvtáros, 1990. 4. sz. 244-245. p., Magyar és nemzetközi ki kicsoda 1972. In: Magyar Tudomány, 1992. 7. sz. 894-896. p., Ki kicsoda 2000. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2000. 3. sz. 52-55. p., Fontos emberek lexikona. Ki kicsoda 2000 pótkötet. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2001. 2. sz. 51-52. p. Figyelemre méltó észrevételek találhatók Dippold Péter Benda Kálmán műveinek bibliográfiája c. munkájáról írt lektori jelentésében is: DEENK Ms 450/8.
70. Vázlat. Az életrajzi kutatás – tájékoztató apparátus időszerű kérdései. DEENK Ms 450/29.
71. Kéglí Ferenc: Életrajzi források a helyismereti tájékoztatáshoz. Regionális és lokális életrajzgyűjtemények válogatott annotált bibliográfiája. Bp., 2005. 10. p. (ugyanitt írt az előzményekről)
72. Ismertetési szerepéről, hatásáról: Kéglí Ferenc: Dr. Kertész Gyula, 1935–2002. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2002. 12. sz. 54. p. Az Új Könyvek c. állománygyarapítási tanácsadóban a 90-es években aláírás nélkül megjelent leíró jellegű recenzióinak egy része a hagyatékban fellelhető: DEENK Ms 450/7.
73. László Gézané: Búcsú Kertész Tanár Úrtól!, 1935–2002. In: Könyvtári Kis Híradó, 2002. 4. sz. 55. p.
74. Balatoni beszélgetések. A könyvtárak, múzeumok és levéltárak vezetőinek országos tanácskozása. Kaposvár, 1972. 47-50. p. A tanácskozás anyagát tartalmazó kötetről részletes ismertetést is írt: Könyvtári Figyelő, 1972. 5. sz. 558-564. p.
75. Pogány György: „A bibliográfia nekem hobbim is...” Beszélgetés Kertész Gyulával. In: Könyvtári Levelező/lap, 1995. 5. sz. 3. p.
76. Tipikus példája ennek a Kovács Máté hagyatékáról tartott előadása és a Petrik-emlékkötetről közölt recenziója: Kovács Máté kéziratok hagyatéka. In: Könyv és könyvtár XVIII. Debrecen, 1997. 23-30. p., Könyvtári Figyelő, 1997. 1. sz. 103-106. p.
77. Pogány Gy. i. m. 3. p.
78. Csak két példa a kéziratok hagyatékából: Gondolatok a Mikrofilmek címjegyzéke (időszaki kiadványok) olvasása/használatában közben (1990) – DEENK Ms 450/1., Hozzászólás a mutató-kérdéshez (1991) – DEENK Ms 450/9.

79. Pogány Gy. i. m. 3. p. A korábban említett előadásokon, cikkeken kívül lásd még a következő kéziratokat: [Levél Lisztes Lászlóhoz], 1990. júl. 29. (ebben a Kecskemét történetének bibliográfiája számítógépes szerkesztését forszírozta) – DEENK Ms 450/7., Ajánlás Hernádi László Mihály: A Történelmi Szemle repertórium 1912–1930 c. folyóiratrepertóriumának kiadásához, 2001. márc. 22., Ajánlás Hernádi László Mihály: A pécsi múzeumi értesítők és évkönyv repertórium 1908–1998 c. munkájának kiadá-

sához, 2001. márc. 23. – DEENK Ms 450/8.

80. Arról, hogy hajdani tanítványainak emlékezetében hogyan él, hiteles képet fest Goda Éva (Kertész Gyula élete, munkássága. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2007. 2. sz. 46-49. p.) és László Gézáné (Búcsú Kertész Tanár Úrtól! In: Könyvtári Kis Híradó, 2002. 4. sz. 55. p.).
81. Korompai Gáborné: Kertész Gyula hagyatéka a debreceni Egyetemi Könyvtárban. In: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2005. 11. sz. 35-37. p.

UTCA – közösségi katalógus olvasóknak, könyvtárosoknak

Új kutatási projekt indult a Könyvtári Intézetben egy fiatal könyvtárosokból és informatikusokból álló csoporttal kötött együttműködési megállapodás keretében, melyet augusztus végén írt alá Monok István, az OSZK főigazgatója. A „civil kezdeményezés”-ként már majd egy éve folyó fejlesztés további munkáját segíti ezzel szakmailag az intézet.

Az UTCA, azaz az Univerzális Tartalomfeltáró és Csoportosító Alkalmazás¹ olyan közösségi katalógus lesz, mely egyfelől új megoldásokat alkalmaz a jelenlegi közös katalógusok főbb problémáira, másfelől az olvasók hatékonyabb tájékoztatása érdekében az adattartalom megjelenítésének és felhasználásának új lehetőségeit alkalmazza.

Elképzeléseink rímelnak Dippold Péter: Merre tovább katalógus?² című írására. Dippold a párhuzamosságok csökkentését szeretné látni a feldolgozó munkában, átjárható, költséghatékony központi szolgáltatások kiépítését és a Google-féle keresők által egyre nagyobb nyomás alatt álló OPAC-használat kényelmesebbé tételét. A ma már szinte mindenhol elérhető Internet és a webes eszközök, ill. az erre épülő „2.0”-ás jelenségek mindjobban megkönnyítik az egymástól fizikailag távol lévő könyvtárosok, könyvtárak és olvasók együttműködését. Az UTCA szempontjából a legfontosabb a közösségi tartalomépítés és a long tail jelenség (magyarul talán „csendes többség”-ként fordítható le tartalmilag) együttese lehetne.

Mit is jelent ez? Az egyes könyvtárakban épülő katalógusokat egységes arcot mutató egészszé lehetne formálni, melyben minél több munka eredménye egyesülne. Ez az igen nehéz feladat meg-

valósítható elvonultan kutatva, a könyvtáros és az informatikus tapasztalatára építve, a gépi és az emberi munka összehangolására építő módszerekkel – de ez csak a kezdet, melynek segítségével a katalógusokban felhalmozott tudás naprakész, duplumoktól mentes formában kerülhet az olvasó elé, művekre építő megjelenítéssel, gyorsan és személyre szabottan elérhetően és széles körű lelőhely-információt adva.

Bár a long tail jelenség a kereskedelmi életre jellemző, azokra a vásárlókra vonatkoztatva, akiknek hallgatag többsége legalább olyan jó piac, mint a divatos dolgokat nagy mennyiségben vásárló kisebbségé, – elképzelésünk szerint alkalmazható olyan együttműködésre is, melyben sok könyvtáros és nagyon sok olvasó kisebb-nagyobb hozzájárulásai összességükben lesznek fontosak. Ezért a továbblépés egyik iránya, ha a katalógus köré olyan közösséget építünk, hogy az sokrétű tudásának morzsáival (kivonatokkal, tartalomjegyzékkel, szubjektív véleményekkel) bővítsé, javítsa a könyvtárakból érkező leírásokat.

Az UTCA fejlesztéséről még ebben az évben egy kisebb előzetest szeretnénk elérhetővé tenni a <http://konyvtar.info> weboldalunkon. Ebben néhány előre kiválasztott keresési szempont találatait lehet majd megtekinteni például Arany János összes művén vagy az összes „szerelem” szót tartalmazó könyv bemutatásán keresztül.

KARDOS András (kardos.andras@konyvtar.info)

1. KARDOS András: UTCA: egy fejlesztésben lévő „közösségi katalógus”. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 54. évf. 2007. 7. sz. 329-333. p. ; KARDOS András: Az UTCA közösségi katalógus. In: Könyvtári Levelező/lap, 19. évf. 2007. 5. sz. 28–29. p.
2. DIPPOLD Péter: Merre tovább katalógus? In: Könyvtári Figyelő, 53. évf. 2006. 4. sz. 521–528. p.